

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет іноземної філології

Кафедра германських мов і зарубіжної літератури

Дипломна робота

магістра

з теми **«ВІКТОРІАНСЬКА ТРАДИЦІЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ РОМАНІ
КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Ang1-M18
спеціальності 014 Середня освіта.

(Мова і література (англійська)

з додатковою предметною спеціальністю

«Мова і література (німецька)»

Волощук Марина Володимирівна

Керівник:

Шулик П. Л., кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри германських мов і
зарубіжної літератури

Рецензент:

Рарицький О. А., доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри історії
української літератури та компаративістики

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВІКТОРІАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЛІТЕРАТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ АНГЛІЇ	7
1.1. Історичні, ідеологічні, естетичні засади вікторіанської літератури.	7
1.1.1. Загальна характеристика епохи Вікторіанства, її світогляд та періодизація.	7
1.1.2. Англійська література вікторіанської доби.	11
1.2. Від антівікторіанства до вікторіанського Відродження.	19
1.3. Вікторіанське питання в сучасних дослідженнях.	23
Висновок до розділу	28
РОЗДІЛ 2. ДІАЛОГ З ВІКТОРІАНСЬКОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	29
2.1. Вікторіанська традиція в контексті англійської постмодерністської літератури.	29
2.2. Амбівалентність вікторіанства як культурної епохи у постмодерному історіографічному романі.	35
2.3. Характер і функціональність інтертекстуального діалогу між сучасним англійським романом і вікторіанської літературою.	44
2.3.1. "Вікторіанський роман" і вікторіанський контекст в романі Фаулза «Жінка французького лейтенанта».	45
2.3.2. «Морфо Євгенія» А. Байєтт і «Жінка французького лейтенанта» Дж. Фаулза.	49
2.3.3. Інтертекстуальний діалог з вікторіанською літературою в творчості Антонії Байєтт и Девіда Лоджа.	56
2.4. Псевдовікторіанський роман межі ХХ–ХХІ ст.	72
Висновок до розділу	77
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

У ХХ столітті, впродовж якого спостерігалася тісна взаємодія і взаємопереплетіння різних способів художнього світобачення, найвиразніше заявила про себе проблема художньої традиції і спадкоємності. О. М. Зверєв виділяє два протилежні підходи. Один з них ґрунтується на так званому «rupture» (розриві), невідповідності світу класичної спадщини і відриві від традиції, інший — на своєрідній «археологічній реконструкції», визнанні звершень класичного реалізму незаперечним каноном і дотриманні традиції [8, с. 40].

Т.Н. Красавченко, аналізуючи сучасний англійський роман, відзначає характерну для нього постійну гру з традицією — «процес взаємодії з літературою минулого, продовження і використання традицій попередників» [12, с. 128]. Гра з традицією стає основоположним принципом поетики сучасного роману, що будується одночасно як продовження і переосмислення, нове прочитання літератури минулих століть.

Ретроспективність, «старомодність» літератури кінця ХХ століття, так зване «writing back», переписування, дописування, постійна гра із спадщиною минулих століть привели до того, що даний період став іменуватися «the literature of farewell» («література прощання»).

«Ритм оповіді в сучасному англійському романі злвсім не двадцятого століття. Його корені потрібно шукати у вікторіанській добі, золотій добі Британії...», — стверджують дослідники [14, с. 195].

Однією з особливостей англійської постмодерністської літератури кінця ХХ століття є діалог з культурною спадщиною попередніх епох і, зокрема, з вікторіанською культурою і літературою. Міфологізоване поняття «вікторіанства» в свідомості сучасного англійця, який ідеалізує його з відчуття ностальгії, туги за минулою могутністю Великобританії і який схиляється перед його естетичними досягненнями, привела до того, що

вікторіанська література стала величезним прецедентним текстом для творчості сучасних англійських письменників.

Вікторіанська література залишила помітний слід у всій подальшій літературній традиції Англії. Її заслужено називають золотим фондом англійської літератури, однією з найбільш яскравих сторінок світової культури, часом високої класики. Не дивно, що англійські письменники кінця ХХ століття постійно звертаються у своїй творчості до літератури ХІХ століття, прагнучи переказати або переінтерпретувати, враховуючи сучасність, класичні зразки вікторіанської прози. Вся вікторіанська література в романах сучасних англійських письменників (П. Акройда, А. Байєтт, Д. Лоджа, Г. Свіфта, С. Уотерс) постає як своєрідна надтекстова єдність.

Вікторіанський роман стає якимось архетипом і розглядається вже як сукупність усього, що було написано про вікторіанства. Тому найчастіше неможливо виявити всі випадки текстових включень з творів вікторіанських письменників, доцільніше говорити про якийсь вікторіанський текст в цілому як реконструювання основних мотивів, сюжетів вікторіанської літератури і культури, звертати увагу на згадку у творі реалій часу, історичних особистостей, знакових романів епохи і на загальну текстову орієнтацію на Англію ХІХ століття.

Актуальність теми даного дослідження пов'язана з тим, що вивчення надтекстових утворень, що складаються навколо топонімів та антропонімів високої культурної значущості (московський, петербурзький, сибірський, кримський, уральський, а також пушкінський, гамлетівський, діккенсівський тексти), представляє в даний час великий науковий інтерес. Вікторіанський текст стає таким надтекстовим утворенням для сучасного англійського роману, який вступає в інтертекстуальний діалог з літературою минулих епох. Вивчення нової жанрової модифікації, неовікторіанського роману, що

відбиває загальне тяжіння сучасної англійської прози до традицій літератури епохи вікторіанства, стає у даному контексті особливо важливим.

Предметом дослідження є інтертекстуальний діалог з вікторіанською літературою в романах сучасних англійських письменників.

В якості **об'єкта** дослідження виступає вікторіанський текст сучасного англійського роману.

Матеріал дослідження — романи Фаулза, Антонії Сьюзен Байєтт, Девіда Джона Лоджа, Пітера Акройда

Мета дослідження – визначити місце неовікторіанського роману в сучасній англійській літературі та простежити як, на яких рівнях і за допомогою яких художніх засобів у сучасному англійському романі ведеться інтертекстуальний діалог з вікторіанської літературою, а також визначити характер даного межтекстового діалогу.

Досягнення основної **мети дослідження** вимагає постановки та вирішення **завдань**:

- визначити місце вікторіанської літератури в літературній традиції Англії;
- розкрити зміст терміну «вікторіанський текст»;
- виявити характер і функціональність інтертекстуального діалогу між сучасним англійським романом і вікторіанською літературою;
- проаналізувати вікторіанський текст романів.

Методологічною основою дослідження є поєднання культурно-історичного, порівняльно-історичного, культурологічного, біографічного методів аналізу. Теоретичну базу дослідження становлять роботи вітчизняних та зарубіжних літературознавців з теорії постмодернізму.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі проаналізувати вікторіанський текст сучасного англійського роману і висвітлити творчість

Фаулза, А. С. Байетт і Д. Лоджа саме з точки зору видів і способів переробки в їхніх творах культурної спадщини епохи вікторіанства, а також у тому, що в ньому представлені два варіанти ведення інтертекстуального діалогу письменників-постмодерністів з вікторіанською літературою, дві основні сучасні стратегії освоєння вікторіанської спадщини: діалог-реконструкція і діалог-деконструкція.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що предмет і проблематика дослідження розширюють коло тем і аспектів вивчення постмодерністської літератури. Результати розвідки можуть бути корисними для визначення питань розвитку постмодерністської літератури, її особливостей, жанрової своєрідності. Результати дослідження можуть стати частиною матеріалів, що використовуються у загальних і спеціальних навчальних курсах з історії зарубіжної літератури ХХ — ХХІ ст., теорії літератури (література постмодернізму), методики викладання зарубіжної літератури в школі, а також у наукових дослідженнях з проблематики постмодернізму, у навчальній практиці, проведенні практичних та семінарських занять, у подальших дослідженнях творчості англійських письменників-постмодерністів.

Апробація роботи була здійснена на студентській науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка 24-25 квітня 2019 року. За матеріалами доповіді опубліковано статтю:

Волощук М. В. Неовікторіанський роман в сучасних дослідженнях. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. Випуск 12. С. 72-76

Обсяг та структура дослідження. Робота складається з двох розділів, вступу, висновків, списку використаної літератури. Її обсяг без списку використаної літератури становить 80 сторінок комп'ютерного набору. Додається список використаної літератури (63 позиції).

ВИСНОВКИ

Вікторіанство впродовж всього двадцятого століття викликало у англійців активну реакцію, що виражалося або в продовженні вікторіанської традиції, або у відштовхуванні від неї. У другій половині ХХ ст. в культурі Великобританії далася взнаки тенденція до «вікторіанського відродження».

Вікторіанський текст є одним з домінуючих видів текстових включень у метатекстуальному просторі англійської постмодерністського роману кінця ХХ століття. Відмітною ознакою англійської постмодерністської літератури є «одержимість історією», історіографічність, що розуміється як заперечення відмінності між історичним фактом і художнім вимислом, а також поява нової жанрової модифікації — неовікторіанського роману. Автор у неовікторіанському романі подібний історику. Він встановлює з минулим своєрідний діалог, викликаючи це минуле у своїй уяві і оживляючи його у своїй історичній оповіді.

Вікторіанська література переживає чергове відродження в сучасній англійській прозі, і творчість П. Акройда, А. С. Байетт, Д. Лоджа, Г. Свіфта, С. Уотерс є тому підтвердженням. Це обумовлено не тільки і не стільки постмодерністським інтересом до історії в цілому, скільки особливим становищем вікторіанської епохи в свідомості англійців. Формування вікторіанського тексту в сучасній англійській літературі безпосередньо пов'язано з актуалізацією вікторіанського міфу, сприйняттям вікторіанської епохи як про періоду благоденства, найвищого розквіту англійської культури, часу високої духовності і моральності. Чергове відродження інтересу до вікторіанства в кінці ХХ століття говорить про виняткову важливість цього періоду англійської історії, що наділяється сучасними англійськими письменниками сакральною природою.

Твори одних письменників привертають увагу тим, що в них вдало реконструюється зворотній, тіньовий бік вікторіанської доби, розкривається те, що ховалося за благопристойним чопорним екстер'єром. В творах інших,

де світ подається в неможливих, на перший погляд, незвичайних ракурсах, вікторіанський роман стає основою розуміння художнього тексту. Але головне — в цих творах неприховано, а точніше, чітко звучить інтертекстуальний діалог з вікторіанською літературою.

Інтертекстуальний діалог з вікторіанської літературою простежується на різних рівнях організації тексту: просторово-часовому (вікторіанський хронотоп), композиційно-сюжетному, ідейно-тематичному, архітекстуальному, художньо-образному, на рівні імен-інтертекстів, паратекстуальному і метатекстуальному.

Історія вікторіанського ретро-роману в англійській літературі ХХ ст. починається книгою Дж.Фаулза «Жінка французького лейтенанта». Не дивно, що письменники кінця ХХ ст., створюючи свої неовікторіанські романи, почасти орієнтуються на Фаулза, вибудовуючи своєрідний інтертекстуальний діалог не тільки з вікторіанської літературою, але і з самим романом «Жінка французького лейтенанта». Не є винятком і Антонія Байєтт. У неовікторіанських романах письменниці («Одержимість», «Ангели і комахи») можна виявити безліч таких паралелей на сюжетно-композиційному, ідейно-тематичному, художньо-образному рівнях твору, що підтверджує тезу про те, що вікторіанська епоха, представлена творами класиків англійської літератури, асоціюється у письменників ХХ століття з одними і тими ж поняттями.

Аналіз і характер інтертекстуальних включень з романів письменників-вікторіанців дозволяє стверджувати, що в сучасному англійському романі присутні як реконструктивна, так і деконструктивна тенденції у взаємодії з вікторіанської літературою. Міжтекстова взаємодія з літературною традицією в цілому і вікторіанської літературою зокрема є відмінною особливістю поетики творів А. С. Байєтт і Д. Лоджа.

Неовікторіанські романи А.С. Байєтт вступають з вікторіанської літературою у відносини діалогу-реконструкції; діалогічна взаємодія

вибудовується у вигляді запозичення, розвитку ідей, згоди, підтвердження, наслідування, варіації і стилізації. Найбільш характерними для творчості Байетт є стилізація, структурна, тематична і біографічна інтертекстуальність. У романах «Одержимість» і «Ангели і комахи» реконструюються стилістичні та композиційні особливості вікторіанського тексту і деконструється його ідейний зміст. Д. Лодж створює на сторінках роману «Гарна робота» невікторіанський роман на вікторіанський сюжет, пропонуючи читачеві сучасну версію індустріального роману XIX століття. Міжтекстова взаємодія з вікторіанською літературою в романі Д. Лоджа «Гарна робота» виступає як діалог-деконструкція і вибудовується автором у формі пародії та гри; домінуючим типом інтертекстуальних включень у романі є сюжетне варіювання, імена-інтертексти і паратекстуальний рівень роману як відношення тексту до епіграфу. Два виявлених типи інтертекстуального діалогу в творах Байетт і Лоджа характеризуються тісною взаємодією – взаємним проникненням, зіставленням і протиставленням. У всіх аналізованих романах наявні як реконструктивні, так і деконструктивні елементи, що виражається в тому, що в новому контексті, незважаючи на імпліцитно супроводжуючу розповідь іронію, авторську металітературну гру з претекстом і пародійну тональність, вікторіанська література зберігає свою експресивність, знаходячи при цьому нове оригінальне звучання і підтверджуючи ідею про взаємне збагачення в міжтекстовій взаємодії як тексту-попередника, так і тексту-реципієнта.

Основна смислова установка вікторіанського тексту в англійській літературі кінця XX століття полягає в ідеї, що тільки через вікторіанське минуле можна досягнути сучасність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байетт А.С. Ангелы и насекомые. Москва : Изд-во Независимая Газета, 2000. 416 с.
2. Байетт А.С. Обладать. Москва : Гелеос, 2004. 656 с.
3. Владимирова Н.Г. Условность, созидающая мир. Поэтика условных форм в современном романе Великобритании. Великий Новгород : НовГУ, 2001. 270 с.
4. Денисова Г.В. В мире интертекста: язык, память, перевод. Москва : Азбуковник, 2003. 298 с.
5. Джумайло О. За границами игры: английский постмодернистский роман. 1980-2000. Вопросы литературы. 2007. № 5. С. 7–45.
6. Долинин А. Паломничество Чарльза Смитсона. *Фаулз. Дж. Подруга французского лейтенанта*. Ленинград : Художественная литература, 1985. С. 3–18.
7. Дроздовский Д. «Больше всего я люблю писать о книгах, которые пока еще не поняла до конца.» / Интервью с А.С. Байетт. Иностранная литература. 2006. № 12. С. 238–243.
8. Зверев А. XX век как литературная эпоха. *Художественные ориентиры зарубежной литературы XX века*. Москва : ИМЛИ РАН, 2002. С. 6–46.
9. Ивашева В. Английский реалистический роман XIX века в его современном звучании. Москва : Художественная литература, 1974. 464 с.
10. Исламова А.К. Постмодернизм и английский роман. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 1998. Сер. 2. Вып. 1 (№2). С. 66–77.
11. Каннингем В. Английская литература в конце тысячелетия. *Иностранная литература*. 1995. №10. 227—233.

12. Красавченко Т.Н. Реальность, традиции, вымысел в современном английском романе. *Современный роман: опыт исследования* / Отв. редактор Е.А. Цурганова. Москва : Наука, 1990. С. 127–154.
13. Лодж Д. Хорошая работа / Д. Лодж. Москва: Изд-во Независимая Газета, 2004. 384 с.
14. Люксембург А.М. Англо-американская университетская проза. История, эволюция, проблематика, типология. Ростов : Изд-во Ростовского ун-та, 1988. 282 с.
15. Олдингтон Р. Смерть героя.. – Київ : Будівельник, 1982.– 368 с.
16. Проскурнин Б.М. О новых подходах к викторианству как социокультурному прецеденту. *Вестник Пермского университета*. 2004. Выпуск 4. *Иностранные языки и культуры*. С. 5–11.
17. Саруханян А.П. Роман среды и характера: английская литература 70-х гг. *Новые художественные тенденции в развитии реализма на Западе*. 70-е гг. Москва : Худ. лит-ра, 1982. С. 101-134.
18. Соловьева Н.А. Литература Великобритании. *Зарубежная литература XX века: Учеб. для вузов*/ Л.Г. Андреев, А.В. Карельский, Н.С. Павлова и др.; Под ред. Л.Г. Андреева. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Высш. шк., 2004. С. 464–190.
19. Стринюк А. Человек и история в романах Грэма Свифта («Водоземье», «Отныне и навсегда», «Последние распоряжения»). Пермь, 2003. 165 с.
20. Струков В.В. Художественное своеобразие романов Питера Акройда (к проблеме британского постмодернизма). Воронеж, 1998. 253 с.
21. Тихонова М. Британское буржуазно-радикальное движение середины XIX века. Москва : Художественная литература, 1998. 84 с.
22. Уоррен Р.П. Все королівське. Київ : Дніпро, 1986. 535 с.
23. Фаулз Дж. Кротовые норы. *Иностранная литература*. 2002. №1. URL : // <http://magazines.russ.ru/inostr/2002/1/faul.html>

24. Фаулз Дж. Любовница французского. Санкт-Петербург: Худож. лит., 1993. 480 с.
25. Филюшкина Н. Современный английский роман. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1988. 184 с.
26. Хассан И. Культура постмодернизму. *Вікно в світ*. 1999. № 5. С. 99–111.
27. Чернокова Е. Поэзия Кристины Россетти в контексте эстетики прерафаэлитизма. Харьков : Крок, 2004. 208 с.
28. Эко У. Инновация и повторение. Между эстетикой модерна и постмодерна. *Философия эпохи постмодерна: Сб. обзоров и рефератов*. Минск : «Красико»–принт, 1996. С. 48–73.
29. Ackroyd P. Dan Leno and the Limehouse Golem. London: Minerva, 1995. 282 p.
30. Barreca R. Introduction: Coming and Going in Victorian Literature. *Sex and Death in Victorian Literature* / Ed. Regina Barreca. Bloomington and Indianapolis : Indiana University Press, 1990. P. 1–8.
31. Bormann D.C. The articulation of sience in the neo-Victorian novel: a poetics (and two case-studies). Bern : Peter Lang publishing, 2002. 335 p
32. Bradbury M. The modern British novel. 1878-2001. London : Penguin books, 2001. 622 p.
33. British fiction today. *Ed. By Ph. Tew, R. Mengham*. London; New York : Continuum international publishing group, 2006. 202 p.
34. Buckley J.H. The Victorian Temper. Cambridge : Harvard University Press, 1969. 282 p.
35. Byatt A. On Histories and Stories. Selected Essays. London: Chatto & Windus, 2000. 196 p.
36. Byatt A. Possession. London: Vintage, 1991. 511 p.
37. Byatt A.S. Angels and insects. New York : Vintage International, 1994. 342 p.
38. Chapman R. The Victorian Debate. London : Weinfield and Nicolson, 1968.

- 377 p.
39. Eijun S. *Sex, Drugs, and Madness in Poetry from William Blake to Christina Rossetti*. Lewiston / Queenston / Lampeter : Mellen University Press. 167 p.
 40. Flint K. *Plotting the Victorians: narrative, postmodernism and contemporary fiction*. *Writing and Victorianism* / Ed. by J.B. Bullen. London : Longman, 1997. P. 286–305.
 41. Fowles J. *The French lieutenant's woman*. Boston; New York; London : Little, Brown and Company, 1998. 467 p.
 42. Gilmour R. *The Victorian period. The intellectual and cultural context of English literature, 1830-1890*. Longman, 1993. 299 p.
 43. Gilmour R. *Using the Victorians: the Victorian Age in contemporary fiction*. *Rereading Victorian fiction*. Palgrave, 2002. P. 189–200.
 44. Gutleben C. *Nostalgic postmodernism: the Victorian tradition and the contemporary British novel*. Amsterdam : Rodopi, 2001. 248 p.
 45. Hewitt K. *Understanding Britain*. Oxford : Perspective Publications, 2004. 265 p.
 46. Hewitt K. *Understanding English literature*. Oxford : Perspective Publications, 2001. 279 p.
 47. Hutcheon L. *Irony, nostalgia and the postmodern*. *University of Toronto English language main collection*, 1998. URL: <http://www.library.utoronto.ca/utel/criticism/hutchinp.html>.
 48. Hutcheon L.A. *Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. N.Y.; L.: Routledge, 1988. 262 p.
 49. Kaplan C. *Victoriana. Histories, Fictions, Criticism*. Edinburgh : Edinburgh University Publishing, 2007. 192 p.
 50. Kiely R. *Reverse tradition: postmodern fiction and the nineteenth century novel*. Cambridge : Harvard University Press, 1993. 302 p.
 51. King J. *The Victorian woman question in contemporary feminist fiction*. Palgrave Macmillan, 2005. 210 p.

52. Levine G. *Victorian Studies. Redrawing the Boundaries: the Transformation of English and American Literary Studies*. N.Y. : The Modern Language Association of America, 1992. P. 130–153.
53. Lodge D. *Modernism, Antimodernism and Postmodernism. Working with Structuralism: Essays and Reviews on Nineteenth- and Twentieth-Century Literature*. Boston, London : Routledge, 1981. P. 3–16.
54. Moraru Ch. *Memorious discourse: reprise and representation in postmodernism*. Madison, Teaneck : Fairleigh Dickinson University Press, 2005. 282 p.
55. Mors'ka L. *British Women Poets at Fin de Siècle (1890–1918). Мова і культура*. Випуск 8. Том VI. Частина друга. Художня література в контексті культури. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. С. 77–81.
56. Olsen L. *Circus of the Mind in Motion: Postmodernism and the Comic Vision*. Detroit, Mi. : Wayne State University Press, 1990. 171 p.
57. Parey A. *Representations de l'ère victorienne dans le roman des îles britanniques (1969-1995): these de doctorat*. Universite de Caen, 2000. 445 p.
58. Rothstein M. *Best seller breaks rule on crossing the Atlantic* . *NY Times*. 1991. January, 31.
59. Shiller D. *The Redemptive past in the neo-Victorian novel*. *Studies in the novel*. 1997. 29.4. P. 539–562.
60. Shuttleworth S. *Natural history: the retro-Victorian novel* / S. Shuttleworth // *The third culture: literature and science* / Ed. by E. Shaffer. Berlin; New York : Walter de Gruyter, 1998. P. 253–268.
61. *The Oxford Companion to English Literature*. / Ed. M. Drabble. Oxford, New York, Tokyo, Melbourne : Oxford University Press, 1992. 1155 p.
62. Todd R. *Postmodernism in the United Kingdom and the Republic of Ireland*. *International Postmodernism: Theory and Literary Practice*. Amsterdam

and Philadelphia: John Benjamins, 1997. P. 337–351.

63. Woolf V. How It Strikes the Contemporary. *Collected Essays. Volume 2.* –
L. : Hogarth Press, 1966. P. 153–161.